

Спеціальні інформаційні операції в контексті інформаційних війн

На зламі тисячоліть у світі відбуваються принципові трансформації як середовища існування людина, так і її свідомості. На зміну індустріальному суспільству прийшло постіндустріальне – інформаційне – суспільство, у якому домінують інформаційні ресурси і комунікаційні технології. Принциповою характеристикою цього процесу є той факт, що інформаційні ресурси стає найбільш важливою цінністю, а індустрія отримання, зберігання, опрацювання, подання, передавання різноманітних повідомлень – провідною галуззю діяльності людства. На фоні цих процесів інформаційні ресурси постають в якості стратегічного ресурсу цивілізації, наявність якого дозволяє забезпечити собі переваги в забезпеченні матеріальних ресурсів; і, відповідно, відсутність якого призводить до суттєвих втрат в політичній, економічній й соціальній сферах. Таким чином інформаційна складова будь-яких як національних, так і міжнародних суспільних процесів відіграє ключову роль.

Функціонально інформаційна складова реалізується завдяки таким явищам як «інформаційна війна» та «спеціальні інформаційні операції». Для визначення цих понять слід звернутись до напрацьованих провідних в даній галузі фахівців ЦРУ та МО США: «Інформаційна війна – це попередньо сплановані психологічні дії в мирний чи військовий час, спрямовані на ворожу, дружню чи нейтральну аудиторію, які впливають на установки і поведінку людей з метою отримання політичної чи військової переваги» [1].

Задля подальшої роботи в правильному напрямку слід зупинитись на понятті «інформаційна війна». В даному випадку доцільно було б звернутися до авторів і науковців які займаються даною проблематикою на пострадянському просторі. В Україні серед масиву наукових досліджень можна виділити праці Г. Почепцова, О. Старіша, В. Домарева, в Росії проблемам інформаційного простору та інформаційної безпеки присвячені роботи С. Расторгуєва, В. Лисичкіна і Л. Шелепіна, Г. Смоляна.

Інформаційна війна - явище тотальне, початку і кінця якого визначити неможливо, а можливо лише спостерігати деякі ознаки чи то поразки, чи то перемоги в цій війні. Тому вартими уваги є погляди на поняття «інформаційна війна» С. Расторгуєва: «Інформаційна війна – наявність боротьби між державами з допомогою інформаційної зброї» [2, с. 455], тобто це відкриті і приховані цілеспрямовані інформаційні впливи систем (держав) одна на одну, з метою отримання переваги в матеріальній сфері, де інформаційні впливи – це впливи з допомогою таких засобів, використання яких дозволяє досягати задуманих цілей [2, с. 456]. Почепцов Г. пропонує таке означення: «Інформаційна війна – комунікативна технологія впливу на масову свідомість з короткостроковими чи довгостроковими цілями» [3, с. 20].

Сьогодні цим терміном позначають різного роду впливи на маси з метою управління ними через програмування індивідуальної й масової свідомості. Лісичкін В. та Шелепін Л. наводять навіть точну дату початку «третьої світової» інформаційно-психологічної війни: «18 серпня 1948 року Рада Національної безпеки США затвердила директиву 20/1 «Цілі США відносно Росії». Ця директива вже тоді являла собою війну якісно нового типу, де зброєю слугує інформаційні ресурси, а боротьба ведеться за цілеспрямовану зміну суспільної свідомості. Завдання полягало в тому, щоб включити в свідомість такі невірні уявлення про навколишній світ, які б дозволили б «в майбутньому маніпулювати як населенням країни, так і її елітою» [4, с. 16].

З усіх запропонованих означень «інформаційної війни» слід виділити той факт, що інформаційні впливи на свідомість людей є основною ознакою вказаних дій. Крім цього існує багато визначень «інформаційної війни», в яких вона тлумачиться як комплекс заходів і операцій, здійснюваних у конфліктних ситуаціях, коли інформаційні впливи постають зброєю, ресурсом і ціллю одночасно. Тобто «інформаційна війна» – це війна за знання: що, де, коли, чому і наскільки надійними окреме суспільство вважає свої знання про себе і своїх супротивників.

Для прикладу можна порівняти розвиток і застосування інформаційної зброї з розвитком і застосуванням зброї ядерної. Прецедентом у майбутній гонці озброєнь (ядерних) і, відповідно, засобів захисту, а основне усвідомленні наслідків використання ядерної зброї можна вважати бомбардування Хіросіми і Нагасакі. У нарощуванні ж потенціалу зброї інформаційної можна також знайти приклади «Хіросім», проте задля обмеження якісно нового виду зброї потрібно конкретно вказати на факт використання і його наслідки саме для усієї цивілізації. Зробити ж це є надзвичайно складно, а то й неможливо в силу особливостей інформаційних впливів: невидимість (переважно) самого противника, розмитість у часі і просторі як операції, так і її наслідків.

В той же час, відомо, що крупномасштабні інформаційні війни мають тисячолітню історію. Вже у біблійній легенді згадано Гедеона, який під час воєн регулярно вдавався до залякування ворога. Прикладів інформаційного впливу на моральну, духовну стійкість супротивника можна знайти чимало і у древньому Римі, і в епоху феодалізму (боротьба з «ересью», за «істинну віру»), і в пізніші часи. Особливого значення інформаційні війни набули у XX столітті, коли газети, радіо, телебачення і Internet стали справді засобами масових комунікацій. Як стверджує Р. Харріс, «з появою у XX столітті електронних ЗМІ характер ЗМІ – а фактично життя в цілому – змінився докорінно» [5, с. 19].

Принадність використання методів і способів ведення інформаційної війни для забезпечення національних інтересів обумовлена можливістю її ведення в мирний час, економічною вигідністю, скритністю, у тому числі і безпосередніх ініціаторів війни. Досить звернути увагу на такі офіційні документи, як «Стратегія національної безпеки США на 1994 і 1996 рр.», «Національна військова стратегія США, 1995 р.», у яких способи і методи ведення інформаційної війни розглядаються як один з найбільш ефективних засобів забезпечення національних інтересів США в різних регіонах світу. Україна, в силу її геополітичного розташування, є об'єктом інтересів багатьох розвинутих держав, а тому неважко здогадатися, що проти неї велась, ведуться і будуть вестись інформаційні операції й війни. «Результатом таких дій можна вважати розпад СРСР» [6, с. 103]. Проте ця війна не закінчилась в 1991 році, вона і сьогодні триває, вже проти «незалежної» України та решти країн «перехідного типу» [7, с. 107]. Прикладом її прояву можуть слугувати більшість політичних конфліктів, зокрема, «касетний скандал» в Україні, сьогоднішній економічний, і що важливіше – соціально-культурний стан цих країн. Але найяскравішим прикладом можна вважати «помаранчеву революцію», коли проти українського суспільства було спрямовано впливи з двох сторін світової політики, а інформаційні операції проводились перш за все в інформаційному просторі України.

Для підтвердження варто навести слова одного з архітекторів американської зовнішньої політики директора ЦРУ А. Даллеса, сказані ще в 1948 році: «Людський мозок, свідомість людей здатні змінюватись. Посіявши хаос, ми непомітно підмінимо їхні цінності на облудні та змусимо їх вірити у фальшиві цінності. Як? Ми знайдемо своїх однодумців, союзників у самій Росії, Україні, Білорусії, Прибалтиці, Закавказзі, Середній Азії і далі – скрізь» [4, с. 54]. І саме сьогодні можна переконатись в дієздатності оголошеної доктрини. Більше того, автори наводять подальший сценарій подій: «Епізод за епізодом розігруватимуться грандіозна за своїми масштабами трагедія загибелі найнепокірніших народів, остаточного, незворотного згасання їхньої самосвідомості. З літератури та мистецтва, наприклад, ми поступово вичаємо їх соціальну сутність, відучимо митців, знеохотимо їх зображати... досліджувати ті процеси, що відбуваються в глибинах народних мас. Література, театри, кіно – усе відображатиме та прославлятиме найбрутальніші людські почуття. Ми всіляко підтримуватимемо і возвеличуватимемо так званих митців, які насаджуватимуть і втовкмачуватимуть у людську свідомість культ сексу, насильства, садизму, зрадництва – одним словом, всілякої аморальності.

В керівництві держави ми насадимо хаос і ворожнечу. Ми непомітно, але активно і постійно потуратимемо самодурству чиновників, хабарництву і безпринципності. Нахабство, брехня, пияцтво і наркоманія, безчесність, зрадництво, націоналізм і ворожнеча народів, перед усім ворожнеча і ненависть до російського, українського, сербського, білоруського та інших слов'янських народів – усе це ми спритно і непомітно культивуватимемо, все розквітне махровим цвітом. І лише дехто, дуже нечисленні люди здогадуватимуться і розумітимуть, що відбувається. Але таких людей ми загонимо в глухий кут, перетворимо на посміховисько» [4, с. 55].

Ця розлога цитата найяскравіше характеризує напрям, за яким здійснювалась і здійснюється інформаційна інтервенція США в світі, зокрема щодо слов'янських народів, ідентифікацію наслідків якої С. Расторгуєв пропонує розглянути за такими ознаками:

1. Загибель і еміграція частини населення;
2. Розвал промисловості та виплата контрибуцій;
3. Втрата частини території;
4. Політична залежність від переможця;
5. Різне скорочення армії;
6. Вивезення з країни найбільш перспективних та наукомістких технологій [2].

Сьогодні всі зазначені ознаки наслідків інформаційної війни мають місце в Україні. Скорочення чисельності населення України є беззаперечним фактом (навіть в порівнянні перепису населення 1989 року з переписом 2001 року чисельність населення України скоротилась більше ніж на 3 мільйони чоловік), так як і еміграція закордон «великої кількості наших громадян в пошуках кращої долі» [8, с. 14]. Ця проблема напряму пов'язана з економічним становищем країни. Економіка хоча і починає свої перші кроки відбудови на нових засадах, проте перебуває в розваленому стані, оскільки сьогодні переваги в економіці безпосередньо пов'язані з інформаційною експансією. Виплатою контрибуцій в даному випадку можна вважати борги України, причому як перед Заходом, так і перед Сходом.

По суті Україна в силу об'єктивних і суб'єктивних чинників, головним з яких є її невизначеність в зовнішній політиці, є «залежною» від двох сторін: так званого Заходу (читай США) з одного боку, та Росії – з іншого. В силу політичного та економічного становища суттєво скоротилась кількість військовослужбовців, і що важливіше – якість збройних сил. Про виїзд з країни більшості науковців та разом з ними технологій також не варто й говорити. Представники різних країн наголошують, що використання нових інформаційних технологій і засобів впливу високорозвинених країн на менш технологічно розвинені країни світу призвело до зміни глобального і регіонального балансів сили, обумовило нові сфери конфронтації між традиційними і новими центрами глобального протистояння, уможливило досягнення переваг в інформаційних технологіях і засобах маніпулювання суспільною свідомістю для широкомасштабної інформаційної експансії із застосуванням не обмежених міжнародним правом видів озброєнь. Разом з тим, «до

нових інформаційних видів зброї проявляють інтерес як політичні угруповання, так і терористичні та кримінальні організації» [9, с. 89].

Таким чином, сьогодні відбувається інтенсивне використання засобів інформаційної війни з метою забезпечення власних інтересів світовими лідерами. У більшості індустріально розвинутих країн проводяться дослідження і розробки нової інформаційної зброї, що дозволяє здійснювати безпосередній контроль над інформаційними ресурсами потенційного противника, а в необхідних випадках прямо впливати на них. За даними аналітичних центрів США, розробки такої зброї ведуться в 120 країнах світу: для порівняння розробки в галузі ядерної зброї проводяться не більш, як в 20 країнах. Більше того, в деяких країнах завершено розробку засобів інформаційного протиборства (війни) з можливим противником як в умовах воєнних конфліктів різної інтенсивності, так і в мирний час на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях. Відповідно, поняття «спеціальні інформаційні операції» (спеціформоперації) необхідно розглядати в контексті інформаційних війн.

Польовий статут FM 33-1 МО США надає чітке визначення спеціформоперації: «Інформаційні операції - це попередньо сплановані психологічні дії в мирний і військовий час, спрямовані проти ворожої, дружньої або нейтральної аудиторії шляхом впливу на настанови та поведінку з метою досягнення політичних або військових переваг. Вони включають в себе психологічні дії з стратегічними цілями, психологічні консолідуючі дії та психологічні дії з безпосередньої підтримки бойових дій» [10].

Тобто інформаційно-психологічні операції «є основним компонентом інформаційно-психологічної війни» [4, с. 296] і за характером впливу їх класифікують на:

- «пропагандистські», коли інформаційні акції мають переважно пропагандистський характер, наприклад, в ході політичної боротьби чи в рамках просування ідеології;
- «дезінформаційні», коли метою є введення конкурента в оману, такі операції використовуються як в політичній і економічній боротьбі, так і у військових конфліктах;
- «маніпулятивні», коли основним завданням є контроль поведінки противника;
- оборонні операції («контроперації»), в яких ставиться за мету нейтралізувати інформаційно-психологічний вплив противника, захистити від цього впливу своїх прибічників, і здійснити інформаційно-психологічний вплив у відповідь.

Інформаційні операції різних типів здійснюються за приблизно однаковою схемою:

1. Попередній етап – етап планування операції, зокрема, визначення доцільності її здійснення, цілей, завдань, сил і засобів, цільової аудиторії впливу, прийомів і методів впливу на систему, соціально-політичні комунікації тощо;

2. Інформаційний привід – події, які можна використати як привід для інформаційної операції. Такими є події, що якимось співвідносяться (чітко суперечать) наявним стереотипам аудиторії, порушують певні заповіді: акти святотатства, надзвичайне насильство тощо;

3. «Розкрутка» інформаційного приводу – основна частина будь-якої інформаційної операції, сутність якої полягає у використанні інформаційного приводу задля досягнення цілей операції: для посилення, формування або руйнування структур суспільно-політичних комунікацій;

4. «Вихід» з інформаційної операції – забезпечення плавного завершення інформаційної операції після досягнення цілей або внаслідок форс-мажорних обставин [11].

Вирішальним фактором у проведенні інформаційних операцій є «асиметричний характер інформаційної зброї» [3, с. 138], тобто можливість за допомогою невеликої кількості інформаційних технологій здійснити обернено пропорційний вплив на свідомість та кардинально змінити ситуацію навіть у світовому розподілі сфер впливу. В сучасному світі, який в повній мірі тепер залежить від тих чи інших інформаційних впливів, самі інформаційні ресурси виступають засобами досягнення цілей [12].

ЛІТЕРАТУРА

1. Основы психологической войны. — // www.psyfactor.by.ru.
2. *Расторгуев С. П.* Философия информационной войны. — М.: Вузовская книга, 2001.
3. *Почепцов Г. Г.* Информационная война. — М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 2000.
4. *Лисичкин В., Шелепин Л.* Третья Мировая (информационно-психологическая) война. — М.: ИСПИ АСН, 1999.
5. *Харрис Р.* Психология массовых коммуникаций. — М.: Олма-пресс, 2003.
6. *Конопатов С. Н., Юдин В. В.* Традиционный смысл понятия «война» застарів. — Воен. мысль, 2001, № 1.
7. *Старин О. Г.* Теория открытых систем как парадигма процессов глобального развития. — Симферополь: Универсум, 2003.
8. Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року // За ред. О. Г. Осауленка. — К., 2003.
9. *Крутских А.* Информационный вызов безопасности на рубеже XXI века // Международная жизнь. — 1999, № 2, С. 82-89.
10. <http://www.janes.com/FM-33-1>.
11. Influence Consulting // www.influenceatwork.com.
12. *Манойло А.* Государственная политика в условиях информационно-психологической войны. — М.: Горячая линия–Телеком, 2003.